

Filozofski savjetnik

ČASOPIS ZA FILOZOFSKU PRAKSU · HRVATSKO UDRUŽENJE ZA FILOZOFSKU PRAKSU

SVEZAK Vol. I BROJ Br. I GODINA 2026 NAKLADNIK HUFPP, Zagreb

PRIKAZ · FILOZOFIJA · PSIHOSOMATIKA

Ray Peat, *Mind and Tissue: Russian Research Perspectives on the Human Brain*

Eugene: Borgos Press, New York 1985.

Toma Gruica · Sveučilište obrane i sigurnosti "Dr. Franjo Tuđman", Zagreb

Primljeno: 15. 4. 2026 · Prihvaćeno: 15. 5. 2026

Mind and Tissue Raya Peata djelo je koje od prvog izdanja 1973. godine zauzima nelagodnu poziciju na marginama akademskog diskursa, preopširno za uske specijalizme, prespecifično za filozofsku esejistiku, a metodološki previše slobodoljubivo za biomedicinsku znanost. Upravo ta rubnost, međutim, jest produktivna; knjiga otvara tematski prostor koji suvremena filozofija uma, enaktivistička kognitivna znanost i fenomenološka psihopatologija u međuvremenu prepoznaju kao legitimno istraživačko polje, premda Peata u tom kontekstu rijetko citiraju. Peat, koji je doktorat stekao disertacijom o Williamu Blakeu pod Allanom Wagnerom, a kasniju karijeru posvetio fiziologiji i endokrinologiji, donosi u ovoj knjizi sintezu ruske neuropsihologije, organicistički obojene filozofije biologije i kontinentalne filozofije, sintezu koja, unatoč nesumnjivim teorijskim manjkavostima, ima izrazitu hermeneutičku snagu u kontekstu filozofije medicine i psihopatologije.

Središnja je teza knjige antiredukcionistička, no ne u trivijalnom smislu apstraktnog holizma ili vitalizma koji poziva na "cjelovitost" bez precizne teorijske podloge. Peat argumentira da je ono što suvremena psihijatrija i biomedicina tretiraju kao "organizam" zapravo konstrukt newtonovske i kartezijske ontologije; pasivna, mehanička masa koja prima uzročne impakte izvana, a čije se funkcionalne devijacije dijagnosticiraju i tretiraju na razini izoliranih podsustava. Taj je argument blizak Canguilhemovoj kritici normativnosti u medicini, Goldsteinovu pojmu organizma kao cjeline koja postavlja vlastite norme, te Heideggerovoj kritici Descartesa i kasnijoj fenomenološkoj psihijatriji Binswangerera i Bossova daseinsanalitičkog projekta. Peat, međutim, te tradicije izravno ne mobilizira,

nego dolazi do srodnih zaključaka posredstvom ruske fiziologije, ponajprije Ukhtomskog, Anohina i Bernsteina.

Filozofski najproduktivniji dio knjige jest Peatova razrada Ukhtomskijeva pojma dominante, koji ovdje dobiva dimenziju koja daleko nadilazi fiziološki mehanizam. Dominanta, izvorno zamišljena kao fokus kortikalne ekscitacije koji privremeno potiskuje konkurentske centare i organizira ponašanje prema jednom ciljnom stanju, postaje u Peatovoj interpretaciji funkcionalni korelat fenomenološke intencionalnosti. Husserlov pojam intencionalnosti kao temeljne strukture svijesti, svjesnost kao uvijek-već-usmjerenost-prema, pronalazi u dominantni neurobiološku paralelu koja, za razliku od kasnijih kognitivističkih modela, ne počiva na reprezentaciji ni na manipulaciji simbolima. Dominanta nije sadržaj koji se "procesira", već je dinamička konfiguracija koja selektivno otvara aspekte situacije i zatvara druge. U terminologiji Merleau-Pontyjeve fenomenologije, dominantna bi odgovarala pojmu motoričke intencionalnosti (*intentionnalité motrice*), tjelesno ukorijenjenoj usmjerenosti koja prethodi svakoj tematskoj, propozicionalno artikuliranoj intenciji i koja je, za razliku od Husserlove cogitative intencionalnosti, nerazdvojiva od afekcije, nagona i tjelesne sheme.

Upravo ta dimenzija tijela čini Peatov projekt relevantnim za suvremenu fenomenološku psihopatologiju. Thomas Fuchs, čiji rad na tjelesnoj memoriji i "de-automatizaciji" tjelesne sheme u depresiji i shizofreniji nastavlja Merleau-Pontyjev projekt, argumentira da psihopatološki fenomeni nisu primarno kognitivni poremećaji niti puki neurobiološki deficiti, nego poremećaji življenog tjelesnog odnosa prema okolini. Peat taj argument, premda ne u Fuchsovoj terminologiji, anticipira u poglavlju o orijentacijskom refleksu. Orijetacijski refleks, koji opisuje mobilizaciju čitavog organizma suočenog s nepoznatim podražajem, za Peata je temeljni egzistencijalni modus organizma kao takvog. Čovjek je biće koje istražuje, koje pita, koje je u odnosu prema otvorenom horizontu neizvjesnosti. Dezintegracija tog refleksa, potiskivanje, habituacija, nemogućnost istraživanja novoga, nije tada symptom koji treba eliminirati farmakološkom intervencijom, nego pokazatelj narušenosti temeljnog odnosa prema svijetu. U tom je smislu Peatov pristup bliži Binswangerovoj analizi "suženja egzistencijalnog prostora" u melankoliji nego bilo čemu što nudi suvremena biološka psihijatrija.

Relevantnost za enaktivistički program, koji je od Varelinih, Thompsonovih i Roshovih *The Embodied Mind* (1991.) nadalje preoblikovao rasprave o spoznaji, tijelu i životu, nije manje izražena. Enaktivizam odbacuje kognitivizam utemeljen na reprezentaciji i tvrdi da spoznaja nije obrada informacija nego *sense-making*, generiranje i artikulacija smisla kroz aktivno, tjelesno angažirano suočavanje s okolinom. Peatova teza o organizmu kao "sintezi, a ne zbroju" te njegovo inzistiranje na

aferentnim, uvodajnim sustavima kao fundamentalnima blisko koresponira s enaktivističkim pojmom autonomije živih sustava. Maturanina i Varelina *autopoiesis*, ideja da živi sustavi sebe-organiziraju i sebe-reproduciraju prema unutarnjim normama koje nisu zadane izvana, gotovo se potpuno poklapa u Peatovim opisima tkivne samoregulacije i povratka stanica normalnim odnosima čak i nakon premještanja. Ono što Peat naziva "tendencijom materije prema organizaciji" jest materijalistička reformulacija teleologije koja, u suvremenijim terminima, odgovara enaktivističkom pojmu teleonomije, inherentnoj normativnosti živih sustava koja nije teleologija u klasičnom metafizičkom smislu, ali nije ni puka uzročna determiniranost.

Psihosomatska dimenzija knjige posebno je vrijedna kritičke pozornosti. Peat posvećuje značajan prostor onome što naziva "efektom osobe," fiziološkim promjenama koje prisutnost drugog tijela izaziva u organizmu; usporavanje srčane frekvencije, aktivacija parasimpatičkog sustava, promjena respiratornih obrazaca. Ovaj je fenomen za Peata empirijska potvrda intersubjektivnosti kao ontološke, a ne samo psihološke kategorije. U fenomenološkim terminima, radi se o predrefleksivnoj i pretematskoj dimenziji susreta s Drugim, onome što Waldenfels opisuje kao "patos responsivnosti", tijelo reagira na prisutnost Drugog prije svakog svjesnog prepoznavanja ili kognitivne procjene. Klinički su implikacije toga dalekosežne, ako je intersubjektivnost bitno tjelesna i ako je tjelesni susret sa Drugim fiziološki regulacijski mehanizam, tada svaki terapijski odnos, bio on psihijatrijski, psihoterapijski, ili općeliječnički, nosi regulacijski potencijal koji daleko nadilazi verbalni sadržaj. Peatov je uvid u tom pogledu blizak istraživanjima regulacije autonomnog živčanog sustava posredstvom socijalnih signala, primjerice Porgesovoj polivagalnoj teoriji, premda je Peat razvija u fenomenološki bogatijoj terminologiji nego što to čini bihevioralna neurobiologija.

Kritički osvrt na knjižne nedostatke ne može se zaobići. Peatova rasprava pati od karakteristične ambicioznosti koja intelektualnu širinu plaća preciznosti. Prijelazi od staničnih mehanizama do fenomenologije svijesti do marksističke filozofije prakse izvode se ponekad prebrzo, bez dovoljne elaboracije posredujućih premisa. Tumačenje Husserla jest površno i u više je navrata pogrešno; primjerice, tvrdnja da Husserl u epoche "odlazi od iskustva prema esencijalnim strukturama" ignorira Husserlovu temeljnu namjeru povratka samim stvarima i previđa razvoj Husserlove fenomenologije od *Ideja I* prema *Krizi* i genetičkoj fenomenologiji, gdje se transcendentalna dimenzija i životnosvjetska sedimentacija pokazuju nerazdvojivima. Peat, koji se oslanja na Husserlov rani rad, propušta upravo onu dimenziju Husserlova projekta koja bi bila najkoherentnija s njegovim vlastitim tezama. Slična je površnost vidljiva u kratkim invokacijama Marxa i Engelsa, koji se

mobiliziraju kao autoriteti za "dijalektički materijalizam" bez ozbiljnijeg bavljenja ontološkim i epistemološkim problemima koji taj program prate.

Klinička primjena Peatovih uvida ostaje u knjizi nerazrađena, što je vjerojatno njezin najveći praktični nedostatak. Knjiga otvara prostor za drugačiju sliku bolesti i ozdravljenja, ali ne nudi instrumente ni metodologiju kliničke intervencije. U tom pogledu djelo ostaje bliže filozofskoj kritici biomedicine nego filozofiji medicine u operativnom smislu. To nije nužno mana, svala filozofska kritika ima vlastitu vrijednost, ali čitatelj koji u knjizi traži klinički program ostaje bez konkretnog odgovora. Ovdje je ipak nužna jedna kontekstualizacija; Peat se u kasnijim radovima sustavno vratio upravo onom problemu koji je filozofski postavio u *Mind and Tissue*, naime pitanju što znači liječiti organizam kao cjelinu, a ne kao zbroj izoliranih podsustava. U *Nutrition for Women* (1981.) i *Progesterone in Orthomolecular Medicine* (1993.) Peat razvija tezu da su dominantni hormonalni poremećaji, ponajprije estrogenska dominacija i hipotireoza, metabolički izraz istog dezintegrativnog procesa koji je u *Mind and Tissue* opisao na staničnoj i neurološkoj razini. Štitnjača postaje središnji pojam u tom kasnijem projektu, i to ne kao endokrini organ u užem smislu, nego kao regulator oksidativnog metabolizma čitavog organizma. Peat tvrdi da tireoidni hormoni, osobito T3, podupiru mitohondrijsku respiraciju i glukozu kao primarni energetske supstrat, dok je hipotireoza stanje u kojemu organizam regredira prema metabolički neučinkovitijim, anaerobnim procesima koji su fiziološki korelati onoga što bi fenomenolog nazvao sužavanjem egzistencijalnog prostora.

U *Generative Energy* (1994.) ta se teza proširuje prema filozofiji biologije. Peat inzistira na pojmu regenerativne energije kao inherentne tendencije živih sustava prema obnovi i rastu, u izravnom nasljedovanju holistički orijentirane biologije Vernadskog i Szent-Györgyija. *From PMS to Menopause* (1997.) primjenjuje taj okvir na specifičan kontekst ženske reproduktivne fiziologije, argumentirajući da su premenstrualni sindrom, kronična depresija i perimenopauza u većini slučajeva manifestacije iste metaboličke dezintegracije, a ne psihijatrijski entiteti koji traže farmakološku intervenciju. Peat pritom predlaže konkretne terapijske korelate koji su neposredno izvedeni iz filozofskih premisa *Mind and Tissue*. Tiamin (vitamin B1) kao kofaktor mitohondrijske oksidacije glukoze, glicin kao inhibitorni neurotransmitor koji modulira stresni odgovor, kofein kao adenoziński antagonist koji potencira oksidativni metabolizam i pomaže jetri u konverziji tiroksina u aktivni T3.

Ono što čini te kasnije radove filozofski zanimljivima, bez obzira na raspravu o pojedinim empirijskim tvrdnjama koje su nerijetko kontroverzne i izvan glavne struje biomedicine, jest upravo njihova konzistentnost s polazištem *Mind and Tissue*. Peat ne napušta holistički i antiredukcionistički

okvir, već ga operacionalizira na razini metabolizma i endokrinologije. Metabolička energija koju je u *Mind and Tissue* opisao kao uvjet mogućnosti intencionalnosti, istraživanja i intersubjektivnosti postaje u kasnijim radovima konkretna biokemijska veličina čija je restauracija terapijski cilj. U tom je smislu ispravno *Mind and Tissue* čitati kao filozofski temelj čitavog Peatovog projekta, temelj bez kojega kasniji radovi gube svoju teorijsku utemeljenost i postaju ono što površan čitatelj u njima često vidi, naime skup prehrambenih preporuka bez koherentnog konceptualnog okvira.

Unatoč svojim ograničenjima, *Mind and Tissue* jest djelo čija je teorijska relevantnost danas, nekoliko desetljeća nakon prvog izdanja, možda veća nego što je bila u trenutku nastanka. Suvremena psihijatrija, uvjetovana DSM-paradigmom kategorijalnog dijagnosticiranja i farmakološkim reduktivizmom, iznova se suočava s fundamentalnim pitanjima koja Peat postavlja: "Je li dijagnoza opis stvarnosti ili instrument normalizacije? Može li se mentalni poremećaj razumjeti bez razumijevanja tijela i okoline? Vrijedi li terapijski odnos neovisno o specifičnim tehnikama koje ga formaliziraju?" Na ta pitanja fenomenološka psihopatologija, enaktivistička kognitivna psihijatrija i kritička filozofija medicine daju danas sofisticiranije odgovore nego što ih daje Peat, no sam čin postavljanja pitanja, i to u jeziku koji odbija rastaviti biologiju od egzistencije, i dalje ima heurističku vrijednost. *Mind and Tissue* ostaje korisnim uvodom u problemski sklop koji je daleko od zatvorenog.